

Prof. dr Vladimir Kaščelan
dr Milijana Novović

RAZVOJ TRŽIŠTA OSIGURANJA U CRNOJ GORI

Beograd, jun 2012.

Razvoj osiguranja u Crnoj Gori do njene nezavisnosti

- Budvanski statut iz XV vijeka najstariji je pisani dokument u kome se pominje osiguranje u Crnoj Gori, ali su i ranije, 1353. godine, postojale tzv. bratovštine za dijeljenje pomorskog rizika.
- Pokušaj stvaranja organizacije pomorskog osiguranja u Boki datira iz 1805. godine, tj. za vrijeme prve austrijske okupacije, da bi se 1849. godine formirala „Družba bratinske pomorske sigurnosti“, koju u periodu od 1858. do 1874. godine zamjenjuje „Narodno osiguranje“.
- Pomorsko osiguranje se jače uspostavlja polovinom XIX vijeka u Dobroti, gdje se aprila 1852. godine izdaje i prva polisa pomorskog osiguranja, dok polise životnog osiguranja datiraju iz 1826. godine.
- Nakon Drugog svjetskog rata, razvoj osiguranja u Jugoslaviji pratio je sve faze razvoja privrednog i društvenog sistema bivše SFRJ.
- Zakonom o osnovama sistema osiguranja imovine i lica donijetim 1990. godine, dotadašnje zajednice osiguranja imovine i lica koje su nosile sva obilježja dogovorne ekonomije, transformišu se u nove organizacije sa karakterom tržišnih subjekata privređivanja.

Razvoj osiguranja u Crnoj Gori do njene nezavisnosti

- Raspadom SFRJ, 1991. godine i formiranjem Savezne Republike Jugoslavije na području Republike Srbije i Republike Crne Gore, formira se preko 65 novih društava za osiguranje i reosiguranje. Donošenjem mjera ekonomske blokade, uvedenih 1992. godine, osiguravajuća i reosiguravajuća društva bila su u veoma teškom položaju.
- Devedesetih godina, najveće učešće u ukupnom portfelju crnogorskog tržišta osiguranja, kompanije su realizovale u osiguranju od autoodgovornosti, tj. preko 60% vozila u Crnoj Gori bilo je osigurano kod osiguravajućih kompanija iz Srbije.
- U avgustu 2000. godine, s obzirom na stanje tržišta osiguranja u Crnoj Gori, Vlada Republike Crne Gore donijela je Uredbu o osiguranju imovine i lica koja je predviđala da poslove osiguranja u Crnoj Gori obavljaju samo organizacije za osiguranje koje imaju sjedište (kao pravno lice) na teritoriji Crne Gore, sa uplaćenim sredstvima fonda sigurnosti kod crnogorske poslovne banke.

Razvoj osiguranja u Crnoj Gori do njene nezavisnosti

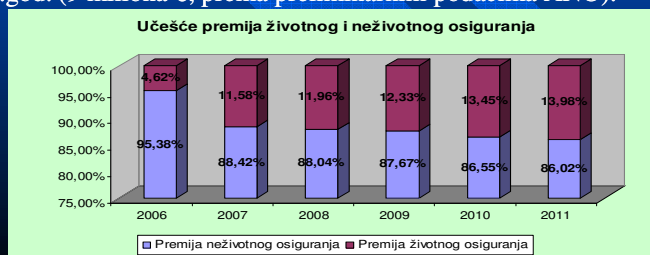
- Osiguravajuće kompanije iz Srbije nisu regulisale pravni status za svoje poslovanje u Crnoj Gori, tako da su od 07.11.2000. godine izgubile pravo na rad. U periodu od 2000. do 2003. godine, u Crnoj Gori poslovala su samo tri društva za osiguranje i to: "Lovćen" AD Podgorica, "Montenegro" AD Podgorica i "Swiss" AD Podgorica, kao i jedno društvo za reosiguranje, "Lovćen-Re".
- U 2003. godini dozvolu za rad od Ministarstva finansija Republike Crne Gore dobilo je "Zepter osiguranje" AD Podgorica, a 2004. godine i "Grawe osiguranje" AD Podgorica.
- Broj zaposlenih u sektoru osiguranja nije se znatno mijenjao u periodu od 2002. do 2005. godine i u prosjeku, u sektoru osiguranja, bilo je zaposleno 312 lica.
- Ostvarena bruto premija na tržištu Crne Gore, u periodu od 2002.-2005. godine, imala je tendenciju rasta i iznosila je 22,8 miliona € u 2002. godini; 25,6 miliona € u 2003. godini; 26,1 milion € u 2004. godini i 32 miliona € u 2005. godini. U periodu od 2002. do 2005. godine najveće učešće u ukupnom portfelju crnogorskog tržišta osiguranja imalo je obavezno osiguranje, a najmanje životno.

Karakteristike tržišta osiguranja Crne Gore u periodu 2007.-2011. godina

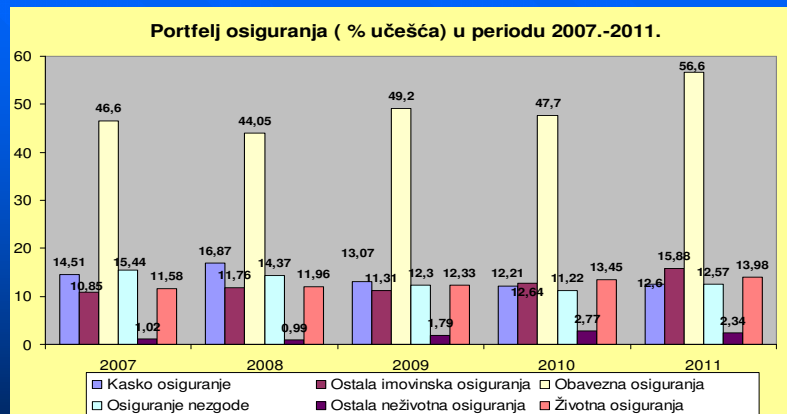
- Donošenjem novog Zakona o osiguranju (decembra 2006.godine), uklonile su se barijere za ulazak stranih kompanija i uspostavila inovirana regulacija tržišta. U 2007. godini usvojili su se Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju i Zakon o stečaju i likvidaciji društava za osiguranje.
- U istoj godini, održana je osnivačka Skupština Nacionalnog Biroa osiguravača Crne Gore, na kojoj je usvojen i potpisan Ugovor o osnivanju Nacionalnog biroa.
- U 2008. godini osnovala se Agencija za nadzor osiguranja Crne Gore (ANO).
- Broj društava za osiguranje je sa šest, koliko ih je poslovalo u 2007. godini, povećan na dvanaest u 2011. godini. Pet društva za osiguranje bavila su se samo poslovima neživotnih osiguranja, a sedam društava poslovima životnih osiguranja.

Karakteristike tržišta osiguranja Crne Gore u periodu 2007.-2011. godina

- Bruto fakturisana premija u Crnoj Gori od 2007. do 2009. godine ostvarila je konstantan rast. U 2010. godini, usljed nepovoljnih kretanja u realnom i ukupnom finansijskom sektoru, premija je zabilježila pad od 5,16%, a prema preliminarnim podacima za 2011.godinu rast od 4,19% i iznosila je 64,792 mil. eura.
- Od perioda samostalnosti Crne Gore, evidentan je iako nedovoljan, ipak značajan rast premije životnog osiguranja. S obzirom da je ostvarena bruto premija životnog osiguranja u 2006. godini iznosila 1,8 mil. €, može se konstatovati da se premija životnog osiguranja uvećala 5 puta na kraju 2011.god. (9 miliona €, prema preliminarnim podacima ANO).

Karakteristike tržišta osiguranja Crne Gore u periodu 2007.-2011. godina

- Za tržište osiguranja u Crnoj Gori, u periodu od 2007. do 2011. godine, vrijednost Herfindahl-Hirschman indeksa (HHI) kretala se u granicama koncentrisanog tržišta (1.800 do 10.000), ali se od 2008. godine uočava njegovo smanjenje, što ukazuje na kretanja u pravcu povećanja konkurencije i efikasnosti, kao i smanjenja monopola.

Karakteristike tržišta osiguranja Crne Gore u periodu 2007.-2011. godina

- Od 2006.godine, ostvaren je trend rasta učešća bruto fakturisane premije u BDP-u. U 2009. godini penetracija osiguranja iznosila je 2,18%. Međutim, u 2010. i 2011. godini, usljed uticaja globalne finansijske krize, došlo je do smanjenja bruto premije a time i smanjenja ovog pokazatelja na oko 2%.

- Bruto fakturisana premija po glavi stanovnika u Crnoj Gori je znatno ispod prosjeka zemalja članica EU. Najveća gustina osiguranja u Crnoj Gori ostvarena je u 2009. godini (104,35€), dok je zbog indirektnog uticaja finansijske krize u 2010. i 2011. godini ovaj pokazatelj imao negativan trend.

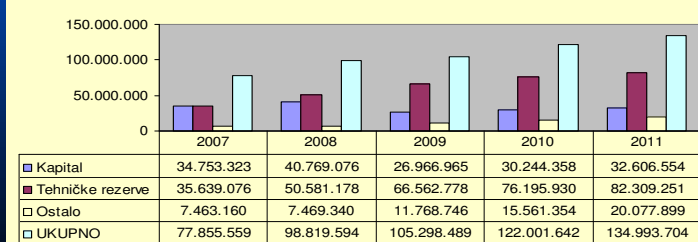
Gustina osiguranja u Crnoj Gori za period 2006.-2011.god.

Godina	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Gustina osiguranja	63,89 €	82,26 €	97,67 €	104,35 €	99,45 €	103,6 €
Gustina neživotnih	60,94 €	72,74 €	85,99 €	91,48 €	86,07 €	89,13 €
Gustina životnih	2,95 €	9,52 €	11,68 €	12,87 €	13,38 €	14,48 €

Karakteristike tržišta osiguranja Crne Gore u periodu 2007.-2011. godina

■ Rast kapitala društava za osiguranje od 12,15% u 2010., odnosno 7,8% u 2011. godini, rezultat je izvršenih dokapitalizacija i osnivanja novih društava za osiguranje. U periodu 2007.-2011. godina, tehničke rezerve rastle su po prosječnoj godišnjoj stopi od 24%. Takođe je evidentiran i porast ostalih obaveza u pasivi bilansa stanja, nastao usljed povećanja obaveza po osnovu dugoročnih i kratkoročnih kredita, obaveza po osnovu ugovora o reosiguranju i saosiguranju, kao i otpremnina i jubilarnih nagrada, neiskorišćenih godišnjih odmora i sl.

Pasiva osiguravajućih kompanija u periodu 2007-2011 god

Karakteristike tržišta osiguranja Crne Gore u periodu 2007.-2011. godina

AKTIVA	2007	2008	2009	2010	2011
Nematerijalna imovina	1.101.728	1.021.300	671.110	407.739	610.143
Osnovna sredstva	22.318.854	23.697.346	14.182.231	14.956.841	12.587.958
Dugoročni finansijski plasmani	17.324.669	20.365.572	25.540.909	32.305.554	51.098.503
Kratkoročni finansijski plasmani	22.229.887	21.885.277	31.547.561	35.244.723	38.585.975
Gotovinski ekvivalenti i gotovina	4.414.247	11.895.001	6.037.693	13.217.891	20.028.380
Potraživanja	9.779.977	16.911.516	17.835.404	15.868.180	5.164.849
Aktivna vremenska razgraničenja	686.197	2.877.900	6.025.481	6.299.870	6.589.382
Ostalo	0	165.682	3.458.100	3.700.846	328.513
UKUPNO	77.855.559	98.819.594	105.298.489	122.001.642	134.993.704

- U strukturi ukupne aktive osiguravajućih kompanija u Crnoj Gori, dominantno učešće zauzimaju kratkoročni i dugoročni finansijski plasmani. U cilju usklađivanja ročne strukture plasmana i obaveza, više društava koja se bave poslovima životnih osiguranja promijenilo je politiku ulaganja i pretvorilo kratkoročna ulaganja u dugoročna.
- Crnogorske osiguravajuće kompanije najviše sredstava tehničkih rezervi plasirale su u depozite a najmanje u akcije.

Razvojne tendencije tržišta osiguranja Crne Gore u narednom periodu

- Iako je evidentan rast crnogorskog tržišta osiguranja u 2011. godini, optimizam učesnika se smanjuje s obzirom na realna dešavanja u privredi.
- Usljed rasta ukupne nezvjesnosti, smanjenja dohotka građana, funkcionalnosti finansijskog tržišta i opštih privrednih kretanja, moguće je očekivati povećanu tražnju za otkup polisa životnog osiguranja i otežano naplaćivanje premija.
- Perspektivu životnih osiguranja treba sagledati i u okvirima konkurentnosti sa ostalim proizvodima sličnih obilježja koje kreiraju drugi institucionalni investitori i finansijski posrednici.
- Pad kasko osiguranja, usljed smanjenja kupovine automobila na lizing, kao i pojava krize građevinarstva, svakako može uticati na smanjenje imovinskog osiguranja u narednom periodu. Za tržište neživotnog osiguranja karakteristična je i niska premija za veći broj proizvoda imovinskih osiguranja, kao i visoki troškovi sprovođenja osiguranja.

Razvojne tendencije tržišta osiguranja Crne Gore u narednom periodu

- Tržište obaveznih osiguranja karakterišu značajni problemi. Tarifa autoodgovornosti nije dovoljna za izmirenje ukupnih troškova kojima su izložene osiguravajuće kompanije. Analizirajući rizike u saobraćaju i karakteristike motornih vozila u Crnoj Gori, mišljenje stručne javnosti ukazuje na neophodnost povećanja tarifa za ovu vrstu osiguranja.
- Takođe, tržište obaveznog osiguranja plovnih objekata u Crnoj Gori svakako ima perspektivu zbog zakonske regulatve koja ide u pravcu promovisanja Crne Gore kao nautičke destinacije. Veliki problem u sprovođenju ove vrste osiguranja je način registracije plovila. Plovila za sport i rekreaciju koja dominiraju u Crnoj Gori, registruju se na 3 ili 5 godina, dok polise osiguranja važe godinu dana.
- U segmentu obaveznih osiguranja, značajno je napomenuti i neophodnost usaglašavanja visine osiguranih suma definisanih crnogorskim Zakonom o obaveznom osiguranju u saobraćaju sa evropskim propisima.

Razvojne tendencije tržišta osiguranja Crne Gore u narednom periodu

Na osnovu podataka o visini bruto godišnje fakturisane premije u poslednjih nekoliko godina, može se izvršiti projekcija rasta premije za period 2012.-2015. godina, uz pretpostavku linearnog trenda.

y \ x	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Život	1.830	5.907	7.246	8.087	8.367	9.057
Neživot	37.791	45.110	53.332	57.483	53.819	55.735
Ukupno	39.621	51.017	60.578	65.570	62.186	64.792
Indeks	-	128,76	118,74	108,24	94,87	104,19

Koeficijente a i b, linearne regresije y na x ($y = ax + b$), dobijamo metodom najmanjih kvadrata, rešavajući sistem normalnih jednačina:

$$\begin{aligned} a \sum x_i^2 + b \sum x_i &= \sum x_i \bar{y}_i \\ a \sum x_i + nb &= \sum \bar{y}_i \end{aligned}$$

Na osnovu podataka iz Tabele, imamo da je:

$$\sum x_i = 12051 \quad \sum x_i^2 = 24204451 \quad n = 6, \quad \sum \bar{y}_i = 343764 \quad \sum x_i \bar{y}_i = 960532171$$

Razvojne tendencije tržišta osiguranja Crne Gore u narednom periodu

Rešenje sistema jednačina dato je Kramerovim formulama:

$$a = \frac{D_1}{D} = \frac{493.062}{105} = 4.69583 \quad b = \frac{D_2}{D} = \frac{-984.299.157}{105} = -9.374.277,69$$

Sada je $y(2012) = 73.732,27$; $y(2013) = 78.428,1$; $y(2014) = 83.123,93$ i $y(2015) = 87.819,76$.

Možemo primjetiti da je u uslovima finansijske krize nezahvalno praviti projekcije rasta, naročito što su u obzir uzete i početne godine ekspanzije, tj. snažnog rasta tržišta osiguranja. To je rezultiralo optimističkom prognozom, dobijenom ekstrapolacijom linearnog trenda rasta.

Tako bi bruto premija 2015. godine, uz učinjene pretpostavke, dostigla iznos od 87.819.760 €. Stoga se realnijom čini pretpostavka da bruto premije rastu svake naredne godine uz stopu od 4,19% (stopa rasta u 2011.god), uzimajući u obzir finansijsku krizu i potencijal tržišta osiguranja Crne Gore.

Razvojne tendencije tržišta osiguranja Crne Gore u narednom periodu

Uvažavajući trend iz 2011. godine, projekcija rasta se „povinuje“ relaciji $y(n) = y(0)1,0419^n$, gdje je $y(0) = 64.792$.

Dalje imamo da je $y(1)=67.506,7848$; $y(2) = 70.335,3191$; $y(3) = 73.282,3690$ i $y(4) = 76.352,9002$, što znači da bi bruto fakturisana premija 2015. godine, uz gornju pretpostavku, dostigla iznos od 76.352.900 €, što je pesimističnija prognoza u odnosu na prvu.

▪ Svakako, najveći izazov crnogorskog sektora osiguranja jeste primjena direktive Solventnosti II. Državnom regulacijom sektora osiguranja nastojaće se uspostavljanje adekvatne zaštite osiguranika od insolventnosti, što se prvenstveno postiže propisivanjem adekvatnosti kapitala odnosno minimalnih granica solventnosti koje društvo za osiguranje mora održavati.

▪ Usklađivanje zahtjeva kapitalne adekvatnosti, upućuje na buduće strožije zahtjeve koji će se propisati crnogorskim osiguravačima. Pored upostavljanja propisanog iznosa margine solventnosti i garantnog fonda, osiguravajuće kompanije će morati da obezbijede osnivački kapital koji za pojedine vrste osiguranja (npr. životna, reosiguranje) dostiže i do 3 miliona €.

ZAKLJUČAK

- ✓ Kada se ima u vidu neobavještenost građana, životni standard i makroekonomska kretanja u zemlji, za očekivati je da će u narednom periodu biti usporeniji rast sektora osiguranja.
- ✓ Uvođenjem novih proizvoda osiguranja, ulaganjem slobodnih sredstava tehničkih rezervi u sigurne oblike imovine, kao i restriktivnom kontrolom ukupnog sektora osiguranja, moguće je održati tržišnu konkurenciju i umjeren rast ukupne premije osiguranja.
- ✓ Tržište osiguranja Crne Gore u narednom periodu očekuju izazovi, kako u dijelu usklađivanja zakonodavstva sa evropskim pravom (Solventnost I, i Solventnost II), tako i u dijelu stvaranja stručnog i kompetentnog kadra koji će biti sposoban primijeniti zahtjeve koje nose pomenute direktive.
- ✓ U domenu aktivnosti harmonizacije propisa, nameće se potreba postepenog sprovođenja budućih reformi, kako bi se izbjegle posledice nagle primjene zahtjeva direktiva Evropske Unije.
- ✓ Dugoročno posmatrano, tržište osiguranja Crne Gore ima snažan razvojni potencijal ukoliko se obezbijedi privredni rast i razvoj, povjerenje u sistem osiguranja, povećanje kupovne moći i prilagođavanje međunarodnoj regulativi i praksi.